

Libellen in de Wellemeersen 2008 - 2016

Een actualisatie van de verspreiding van libellen in de Wellemeersen, een natuurreserveaat langs de Dender (België -Oost-Vlaanderen)

Situering Natuurreservaat “De Wellemeersen”

- Op de grens van Oost-Vlaanderen en Vlaams-Brabant.
- Voor het grootste gedeelte gelegen op het grondgebied van Denderleeuw (deelgemeente Welle)
- Het noordelijk deel ligt op het grondgebied Aalst (deelgemeente Erembodegem).
- Op de linkeroever van de rivier de Dender.

Situering Natuureservaat “De Wellemeersen”

- De Wellemeersen vormen een 109 ha groot, laaggelegen moerassig gebied, het centrale deel wordt begrensd door:
- ten noorden de E40-autosnelweg Brussel- Oostende;
- ten oosten de Dender, die de grens vormt tussen Oost-Vlaanderen en Vlaams Brabant;
- ten zuiden door de spoorweglijn Brussel- Oostende;
- ten westen door de spoorweglijn Brussel- Denderleeuw- Aalst- Gent en ten dele ook door de 1-2 m hoge erosiewal van de Dender.

- *Kaart : Google maps*

Een life-trap voor libellen !

- Libellen volgen tijdens hun trek- of zwerftochten de aanwezige landschapselementen. Rivieren en andere grote waterlopen in het algemeen, maar ook door de mens gecreëerde opvallende lijnvormige bakens in het landschap.
- Al de voornoemde grenzen van het gebied kunnen dienen als artificiële wegen waarlangs de verspreiding plaatsvindt en het gebied kan dienst doen als een life-trap voor iedere migrerende libel.
- Het vermogen van de nieuwkomers om zich in het gebied te vestigen wordt dan vervolgens niet alleen bepaald door het aanbod in habitat, maar ook en vooral door de competitie met de reeds aanwezige, residerende soorten.

Aanbod voor migrerende libellen

Wat voorafging

- 1971: Een publicatie in het *Bulletin et Annales de la Société Royale Entomologique de Belgique* door professor Henri Dumont.
- Over een periode van dertien jaar (1957-1969) vond hij er niet minder dan 29 soorten libellen en waterjuffers, waaronder de toen al zeldzame Glassnijder en de Vroege Glazenmaker.
- 2009: *Libellen in de Wellemerssen - Een verslag over een libellenobservatie in de periode van 1996 tot en met 2007, in een natuurreservaat langs de Dender (België -Oost-Vlaanderen)*.
- Over het hele gebied werden 34 libellensoorten waargenomen, waarvan 23 “vaste” bewoners. Glassnijder en Vroege glazenmaker werden niet meer waargenomen. Variabele waterjuffer en Blauwe breedscheenjuffer bleken dan weer van hun vroegere voortplantingsplaatsen te zijn verdwenen en werden nog slechts sporadisch zwervend aangetroffen. Smaragdlibbel en Vuurlibbel, die in de eerste periode slechts occasioneel werden waargenomen, bleken zich dan weer in kleine aantallen voort te planten.

Waarom 10 jaar later deze actualisatie?

- Sinds 2007 is het aantal waarnemers van libellen sterk toegenomen en daarmee evenredig ook het aantal libellenwaarnemingen.
- Veel libellensoorten nemen toe en lijken te profiteren van de warmere zomers en de verbeterde waterkwaliteit.
- De voorbije jaren hebben ook tal van meer zuidelijke libellensoorten zich gevestigd in Vlaanderen, of hebben ze zich sterk uitgebreid en sommige zijn inmiddels echte blijvers. Anderen lijken goed op weg om tot onze vaste libellenfauna te gaan behoren.
- Het laatste decennium onderging het gebied en zijn libellenfauna een dusdanige verandering, dat het beeld zoals dit werd weergegeven in het vorig verslag niet meer strookt met de huidige toestand.

Reservaat in beweging

Reservaat in beweging 2008 – Sanering Gatesvijver – aanleg Paardenvijver

Reservaat in beweging

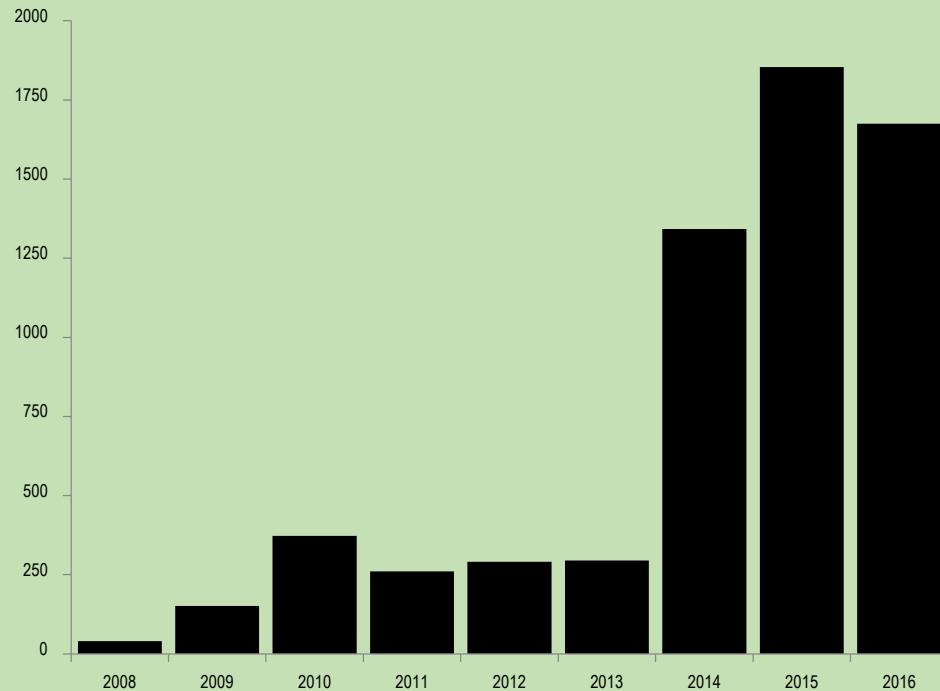
2008 – Sanering Gatesvijver – aanleg Paardenvijver

Oorsprong van de nieuwe gegevens

Het aantal waarnemingen in de periode 2008 - 2016.

Een waarneming betreft een soort op een datum op een plaats.

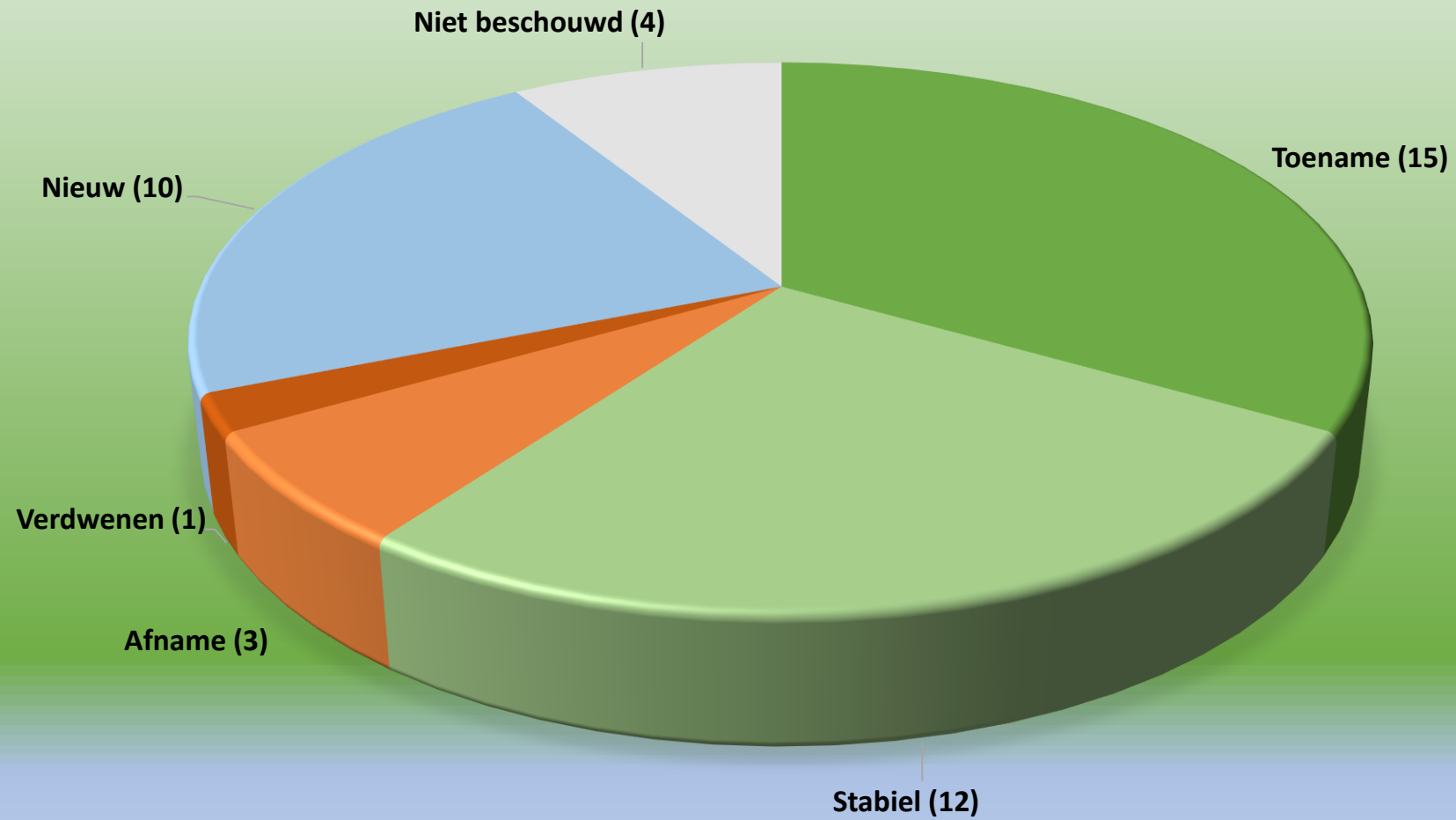
- Het dataportaal *Waarnemingen.be*
- Enkel goedgekeurde waarnemingen (goedgekeurd o.b.v. bewijsmateriaal, op basis van kennisregels of o.b.v. beschrijving/waarschijnlijkheid) werden weerhouden.
- Databank van de *Werkgroep Invertebraten Denderstreek (WID)*, na uitfiltering van dubbele records.
- Het overgrote deel zijn dus zichtwaarnemingen van imago's, maar ook waarnemingen van gevonden larven en exuvia.
- Vanaf 2010 wordt *Waarnemingen.be* volop gebruikt voor het ingeven van waarnemingen. Vanaf 2014 stijgen de waarnemingen spectaculair, wat zeker deels te verklaren is door een opgedreven inventarisatie-inspanning van een aantal waarnemers, maar ook door het in gebruik raken van de applicatie *ObsMapp*, die de invoerdrempel voor veel waarnemers sterk verlaagde.
- Voor de periode 2008-2016 waren er op die manier meer dan drie keer zoveel waarnemingen beschikbaar als van de vorige periode.

Wetenschappelijk naam	Nederlandse naam	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Calopteryx splendens	Weidebeekjuffer		X	X			X	X	X	X
Calopteryx virgo	Bosbeekjuffer							X		
Chalcolestes viridis	Houtpantserjuffer	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Lestes barbarus	Zwervende pantserjuffer						X	X		
Lestes dryas	Tangpantserjuffer							X	X	
Lestes sponsa	Gewone pantserjuffer		X	X		X	X	X	X	X
Lestes virens	Tengere pantserjuffer									X
Sympecma fusca	Bruine winterjuffer							X	X	X
Coenagrion puella	Azuurwaterjuffer	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Coenagrion pulchellum	Variabele waterjuffer			X	X	X	X	X	X	X
Coenagrion scitulum	Gaffelwaterjuffer							X	X	X
Pyrrhosoma nymphula	Vuurjuffer	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Ischnura elegans	Lantaarntje	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Ischnura pumilio	Tengere grasjuffer					X	X	X	X	X
Erythromma lindenii	Kanaaljuffer			X		X	X	X	X	X
Erythromma najas	Grote roodoogjuffer	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Erythromma viridulum	Kleine roodoogjuffer	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Enallagma cyathigerum	Watersnuffel	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Ceragrion tenellum	Koraaljuffer						X	X	X	
Platycnemis pennipes	Blaauwe breedscheenjuffer			X			X		X	X
Aeshna affinis	Zuidelijke glazenmaker					X		X	X	X
Aeshna cyanea	Blaauwe glazenmaker	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Aeshna grandis	Bruine glazenmaker			X			X	X		X
Aeshna isoceles	Vroege glazenmaker							X	X	X
Aeshna mixta	Paardenbijter	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Anax imperator	Grote keizerlibel	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Anax parthenope	Zuidelijke keizerlibel			X	X	X	X	X	X	X
Brachytron pratense	Glassnijder							X	X	X
Gomphus pulchellus	Plasrombout						X			X
Libellula depressa	Platbuik	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Libellula quadrimaculata	Viervlek	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Orthetrum cancellatum	Gewone oeverlibel	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Orthetrum coerulescens	Beekoeverlibel				X			X		
Sympetrum danae	Zwarte heidelibel	X	X	X		X	X	X	X	X
Sympetrum flaveolum	Geelvlekheidelibel	X	X	X						
Sympetrum fonscolombii	Zwervende heidelibel		X	X				X	X	X
Sympetrum meridionale	Zuidelijke heidelibel					X		X	X	
Sympetrum sanguineum	Bloedrode heidelibel	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Sympetrum striolatum	Bruinrode heidelibel	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Sympetrum vulgatum	Steenrode heidelibel			X	X	X	X	X	X	X
Crocothemis erythraea	Vuurlibel	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Cordulia aenea	Smaragdlibel	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Somatochlora flavomaculata	Gevlekte glanslibel						X	X	X	X
Somatochlora metallica	Metaalglanslibel								X	
Cordulegaster boltonii	Gewone bronlibel						X			
totaal/jaar		19	22	28	21	26	32	39	37	36

Resultaten

- Soortenlijst en het jaar waarin zij werden aangetroffen (45). Het betreft hier een louter kwalitatieve benadering, zonder rekening te houden met schommelingen in de populaties.
- Uitzonderlijke libellenjaren qua soorten-aantal bleken 2014 (39), 2015 (37) en 2016 (36). Dit heeft vermoedelijk voor een deel te maken met de toegenomen inventarisatie in de periode 2014-2016, maar ook lijkt het aantal nieuwe soorten dat zijn weg vond naar het reservaat in die jaren opvallend te zijn gestegen, een trend die reeds werd ingezet in 2013 (32 soorten).

Trend libellen in de periode 2008-2016

Trend libellen in de periode 2008-2016

Toename: 15 soorten

Nederlandse naam	Beoordeling	Status	Populatie(s)
Weidebeekjuffer		regelmatige zwervers	onzeker
Variabele waterjuffer		recente vestiging	zeker
Tengere grasjuffer	sterke toename	recente vestiging	zeker
Smaragdlibel		resident	zeker
Vuurlibel		resident	zeker
Gewone pantserjuffer		resident	zeker
Watersnuffel		resident	zeker
Vuurjuffer		resident	zeker
Blauwe breedscheenjuffer	matige toename	recente vestiging	waarschijnlijk
Zuidelijke glazenmaker		regelmatige zwervers	onzeker
Vroege glazenmaker		recente vestiging	waarschijnlijk
Glassnijder		recente vestiging	zeker
Zwervende heidelibel		recente vestiging	periodiek
Viervlek	lichte toename	resident	zeker
Bruinrode heidelibel		resident	zeker

Trend - Sterke toename:

Weidebeekjuffer (2013)

Regelmatige zwervers - Voortplanting ?

Variabele waterjuffer (2010)

Recente vestiging – voortplanting zeker

Tengere grasjuffer (2012)

Trend - Sterke toename:

Vuurlibel

Resident- voortplanting zeker

Smaragdlibel

Resident- voortplanting zeker

Trend – Matige toename (terug van weggeweest):

Blauwe breedscheenjuffer (2015)

**Recente vestiging – voortplanting
waarschijnlijk**

Glassnijder (2014)

Recente vestiging – voortplanting ondertussen zeker

Vroege glazenmaker (2014)

Trend libellen in de periode 2008-2016

Stabiel: 12 soorten

Nederlandse naam	Beoordeling	Status	Populatie(s)
Azuurwaterjuffer		resident	zeker
Lantaarntje		resident	zeker
Grote roodoogjuffer		resident	zeker
Kleine roodoogjuffer		resident	zeker
Blauwe glazenmaker		resident	zeker
Paardenbijter	Stabiel	resident	zeker
Grote keizerlibel		resident	zeker
Platbuik		resident	zeker
Gewone oeverlibel		resident	zeker
Steenrode heidelibel		resident	zeker
Zwarte heidelibel		resident	zeker
Bloedrode heidelibel		resident	zeker

Trend libellen in de periode 2008-2016

Afname: 4 soorten

Nederlandse naam	Beoordeling	Status	Populatie(s)
Houtpantserjuffer	lichte afname	resident	zeker
Kanaaljuffer	matige afname	regelmatige zwervers	onzeker
Bruine glazenmaker		regelmatige zwervers	onzeker
Geelvlekheidelibel	sterke afname	verdwenen	onwaarschijnlijk

Trend libellen in de periode 2008-2016

Nieuw: 10 soorten

Nederlandse naam	Beoordeling	Status	Populatie(s)
Bosbeekjuffer		schaarse zwervers	onwaarschijnlijk
Zwervende pantserjuffer		schaarse zwervers	onwaarschijnlijk
Tangpantserjuffer		recente vestiging	onzeker
Tengere pantserjuffer		zeldzame zwervers	onwaarschijnlijk
Bruine winterjuffer		recente vestiging	zeker
Gaffelwaterjuffer		recente vestiging	waarschijnlijk
Koraaljuffer		recente vestiging	onzeker
Zuidelijke heidelibel		schaarse zwervers	onwaarschijnlijk
Gevlekte glanslibel		recente vestiging	zeker
Metaalglanslibel		schaarse zwervers	onwaarschijnlijk

Trend – Nieuw:

Bruine winterjuffer (2013)

Recente vestiging – voortplanting zeker

Gaffelwaterjuffer (2014)

Recente vestiging – voortplanting zeker

Trend – Nieuw:

Koraaljuffer (2013)

Voortplanting waarschijnlijk (lage aantallen)

Tangpantserjuffer (2014)

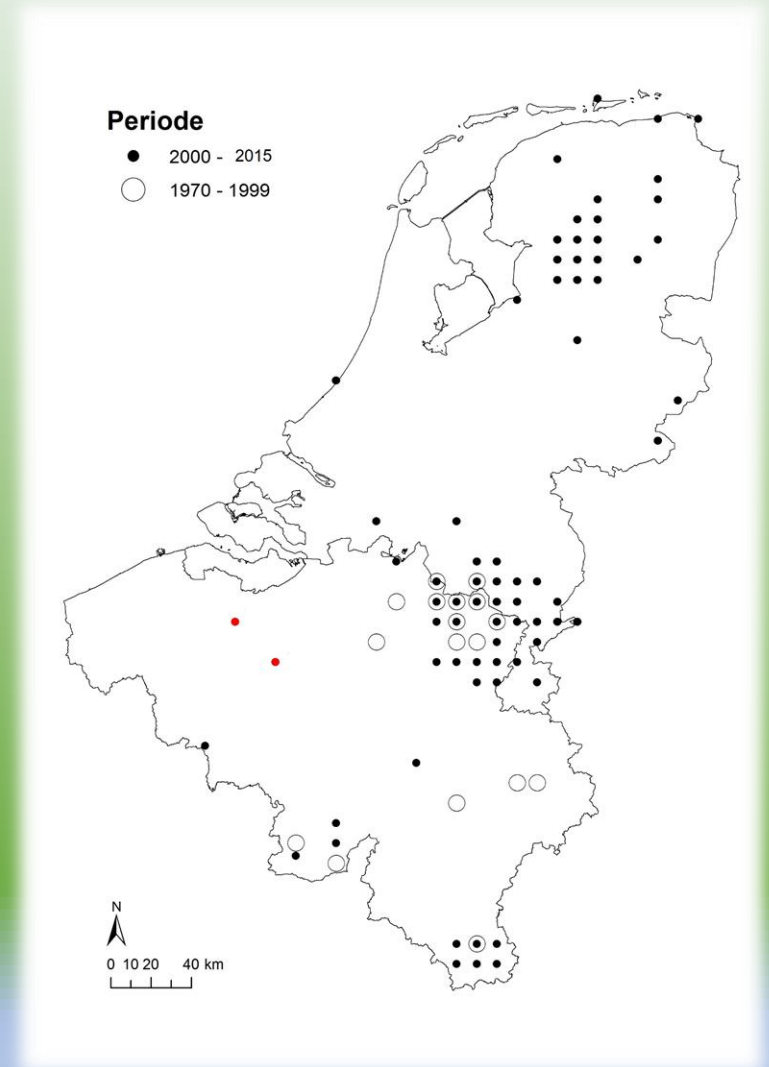
Voortplanting waarschijnlijk (lage aantallen)

Trend – Nieuw:

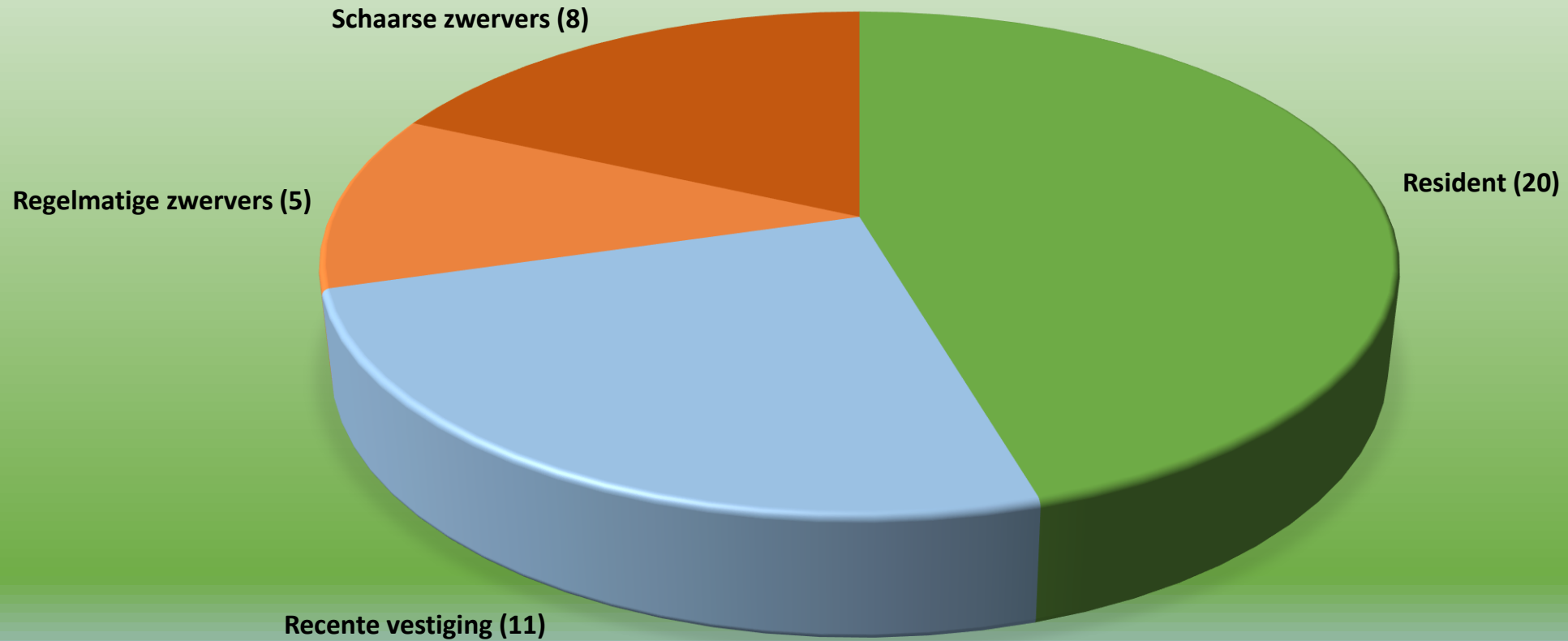
Gevlekte glanslibel (2013)

Recente vestiging – voortplanting zeker (lage aantallen)

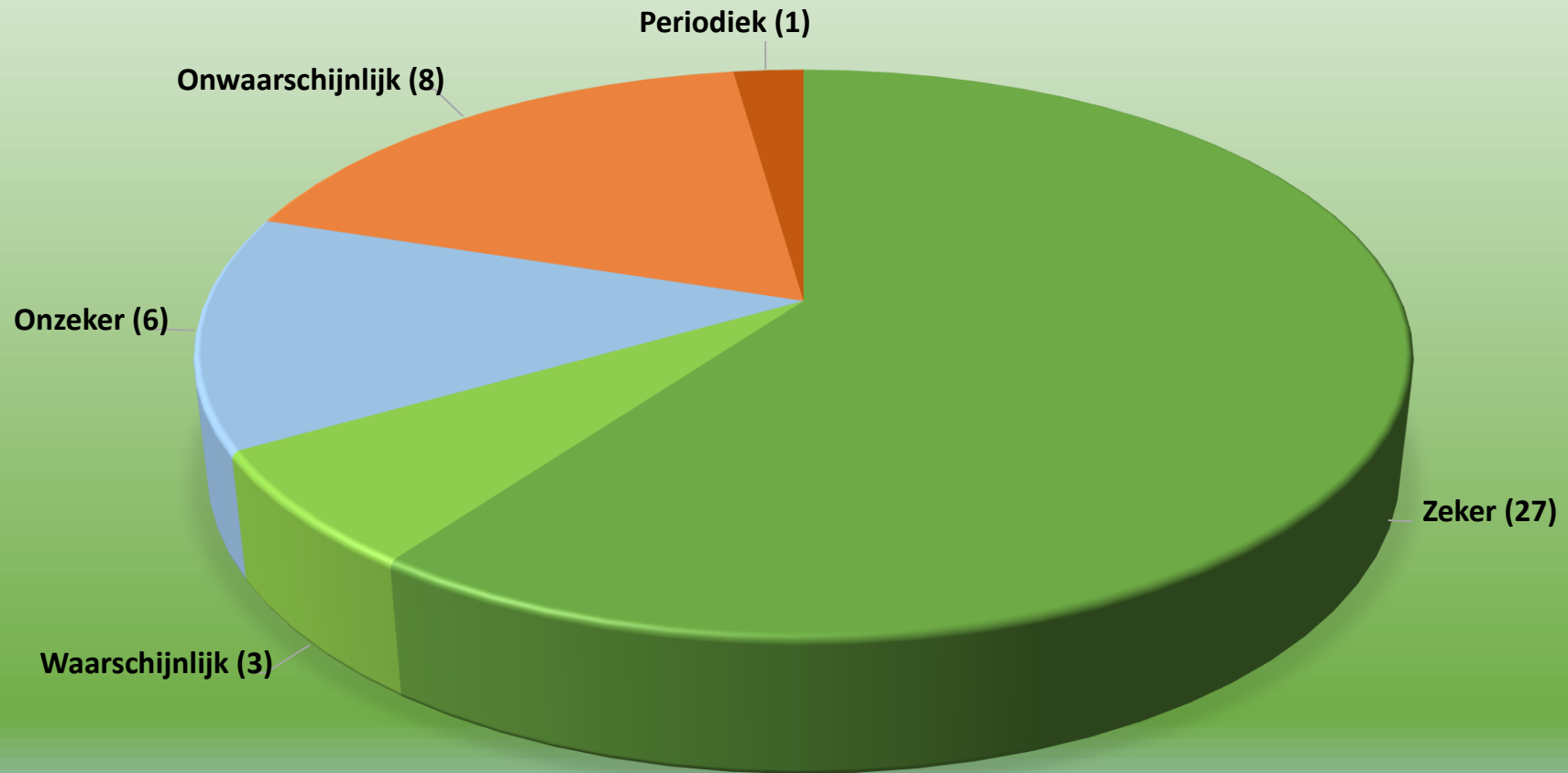

Bron: NDFF via natuurloket, data acquisition Z10528 of 9/01/2015, waarnemingen.be

Status libellen in de periode 2008-2016

Populaties (incl. 2017)

Besluit

- In de periode 2008-2016 kenden de Wellemeersen een opmerkelijke influx van nieuwe soorten. Dit is toch bijzonder voor een gebied dat sinds 1996 goed gemonitord wordt en van nature al rijk is aan libellen. Vermoedelijk is dit rechtstreeks verbonden met enerzijds het ontstaan van nieuw habitat in het gebied en anderzijds met de toename van het aantal libellensoorten in het algemeen.
- De residerende populaties bleven stabiel of kenden een matige tot sterke toename. Uit de verwerking van de beschikbare gegevens blijkt dat de toename van deze soorten reëel is en niet alleen het resultaat is van een groter aantal waarnemingen.
- Het aantal soorten dat tot voortplanting komt in de Wellemeersen ligt ondertussen beduidend hoger dan in de periode 1996-2007. Om als resident in aanmerking te komen dient er echter sprake te zijn van meerjarige voortplanting (criterium = meer dan 10 jaar).

Soortbespreking

Weidebeekjuffer *Calopteryx splendens* (Harris, 1782)

Verspreiding en trend

Het aantal waarnemingen van de Weidebeekjuffer langs de Dender is de laatste jaren fors geslegen. Vooral tussen Geraardsbergen en Aalst is dit opmerkelijk. Hetzelfde fenomeen doet zich ook voor in de Brusselse regio, de Dijle- en de Getevallei. Dit houdt waarschijnlijk verband met een verbetering van de waterkwaliteit in rivieren en beken.

Tot 2002 situeerde het gros van de waarnemingen van de Weidebeekjuffer in de Denderstreek zich in het zuidelijke deel van de regio. Het betroffen vrijwel zeker zwervende individuen van de plaatselijke populaties langs de Dender in Henegouwen. In de periode 2002 - 2007 werden steeds vaker noordelijk zwervende individuen gesignaleerd vooral langs of in de nabijheid van de Dender. Deze waarnemingen hadden vrijwel steeds betrekking op mannetjes.

Waarnemingen van pas uitgesloten imago's en het aantreffen van larven in de Molenbeekbeek en een beek in Zandbergen deden vermoeden dat de opmars naar het noorden van de regio was ingezet (MERTENS J., 2007). In de daaropvolgende jaren werden behalve op voorreemde plaatsen ook nog waarnemingen gedaan in de Kwabroeken in Denderwindeke, in Galmaarden, de Pollaremeersen in Pollare, de Molenbeekmeersen in Iddergem, de Wellemeersen en in de Sini-Onoltspolder te Dendermonde. Grotere populaties (+10 individuen) bleven voorbehouden voor de zuidelijke Denderregio, o.a. in Deux-Acres en langs de Mark in het reservaat De Rielbeemd te Moerbeke, tot in 2012 een populatie van dezelfde omvang werd gevonden te Teralfene-Affligem, op de Bellebeek in de nabijheid van het RWZI.

Biotoop

De Weidebeekjuffer komt voor langs brede, door de zon beschonene weidebeken maar ook langs kunstmatige irrigatielopen en aan plassen met doorstromend water. De soort vliegt - in tegenstelling tot de Bosbeekjuffer (*Calopteryx virgo*) - aan niet te snelstromende waterlopen. Zwervende exemplaren kunnen gezien worden aan allerlei biotopen, bv. kleiputten en visvijvers.

Mannetje Weidebeekjuffer, Wellemeersen, 31 mei 2014
Makr *Calopteryx splendens*, Wellemeersen, 31 May 2014
(Foto Kurth Vanderheyden).

Verspreiding 2008-2016
Distribution 2008-2016

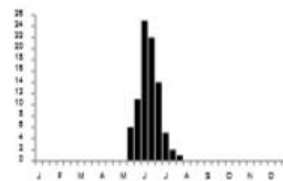
Voorkomen in de Wellemeersen

De opmars vertaalde zich vanaf 2013 in een forse toename van het aantal waarnemingen van zowel mannetjes als vrouwjes. Sindsdien is de Weidebeekjuffer een vrij algemene verschijning in de Wellemeersen, vooral tijdens de piekperiode die loopt van het laatste decade van mei tot eind juni. Vermoedelijk gaat het nog steeds om dieren die op zoek zijn naar geschikte voorplantingsplaatsen gezien geen parings- of voorplantingsgedrag is vastgesteld. Door de nog steeds beter wordende waterkwaliteit in het reservaat is voorplanting in de komende jaren zeker niet uitgesloten.

Aantal records : 86

Aantal inventarisatieblokken : 11

Uiterste waarnemingsdata : 18 mei (2014) en 21 juli (2009)

Vliegtijd 2008-2016

Flight period 2008-2016

- Bij iedere soort : verspreiding, nationale trend en verspreiding in de Denderstreek.
- Bij soorten met een opmerkelijke trendverandering of nieuwe soorten: een verspreidingskaartje en een vliegtijdgrafiek.
- Boven de vliegtijdgrafiek: het aantal waarnemingen van de soort, het aantal inventarisatieblokken waarin zij werd aangetroffen en de eerste en de laatste datum waarop een imago van de soort werd waargenomen tijdens de periode 2008 - 2016 en in welk jaar dit gebeurde.
- Beschrijving van de biotoop gebaseerd op de recente Belgische en Nederlandse literatuur. In eerste instantie de optimale biotoop, terloops ook suboptimale en sporadische biotopen.
- Voorkomen in de Wellemeersen in de referentieperiode gebaseerd op de nieuwe gegevens.

- Libellen in de Wellemeersen - Een actualisatie van de verspreiding van de libellen in de Wellemeersen (2008-2016) is o.a. te bekijken en te downloaden op de website van de Libellenvereniging Vlaanderen (www.odonata.be) – Publicaties – Diverse publicaties.

